

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ, НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ, РЕЛІГІЙ
ТА ТУРИЗМУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ ІМЕНІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА



ЇХ НАДИХАЛО ПОДІЛЛЯ

*Біобібліографічний покажчик
(письменники, життєпис яких
пов'язаний з нашим краєм)*

Хмельницький
2019

ДОРОГІ ДРУЗІ!

А чи відомо вам, що наша Хмельниччина в різні часи своєї історії дала прихисток та насагу для творчості багатьом знаменитим письменникам, діячам культури.

Досить згадати, що свої зарисовки історичних пам'яток, дослідження та опис старожитностей робив під час подорожі нашим краєм Т.Г.Шевченко, милувалася природою Поділля та Волині нескорена Леся Українка, вчив грамоти дітей та складав свої вірші знаменитий байкар Л.Глібов та багато інших особистостей, котрим довелося побувати чи проживати тут певний час, описувати в своїх творах історичне минуле нашого краю, побут подолян, його неповторну природу.

Дане біобібліографічне видання познайомить вас із короткими біографічними даними цих письменників, розповість про те, де, в яких місцях вони побували та про їх твори, написання яких пов'язане з нашим краєм.

А ще вашій увазі подаються списки матеріалів, які гарно доповнять ваші знання з даної теми.

Анна АХМАТОВА



Анна Ахматова народилася 23 червня 1889 р. в передмісті Одеси. Батько А.О.Горенко – інженер-механік флоту у відставці. Мати І.Е.Горенко – з родини Стогових. Ще немовлям Анна була перевезена в Царське Село під Петербург, проте кожне літо проводила під Севастополем, на березі Стрілецької бухти.

В Анни Ахматової на Поділлі мешкало доволі багато родичів. Це пов'язано із тим, що її дід по материнській лінії Еразм Стогов (начальник канцелярії жандармерії київського генерал-губернатора Дмитра Бібікова) придбав у Летичівському повіті маєток Снітівку і оселився тут. Його доньки повиходили заміж за поміщиків із сусідніх сіл. Інна Еразмівна Стогова (в майбутньому – мати Анни) теж вийшла заміж, але її чоловік покінчив життя самогубством. Вона залишилась без маєтку та на деякий час покинула Поділля, пов'язавши своє життя з інженером-механіком Чорноморського флоту Андрієм Горенком. Разом з тим вона часто приїжджала в ці краї, найчастіше відвідуючи сестру Анну Вакар у селі Шелехове (тепер – Слобідка-Шелехівська). Приїжджала сюди досить часто і її донька Анна Ахматова – у 1896, 1906, 1910, 1911, 1912 та 1914 роках. Прізвище Анна Ахматова поетеса взяла своєї прабабусі по материнській лінії – татарки Ганни Ахматової, так як батько забороняв їй підписувати поезію своїм – Горенко.

Ймовірно, саме про будинок своєї тітки Анни Вакар Ахматова написала наступні рядки:

Здесь все то же, то же, что и прежде,
Здесь напрасным кажется мечтать.
В доме у дороги непроезжей
Надо рано ставни запирать.

У листах, щоденниках, віршах поетеси Анни Ахматової не раз згадується чарівний куточок Поділля.

Залишився її запис у щоденнику: “Лето у тетки Вакар в Шелехово, около станции Деражня”.

Востаннє Анна Ахматова приїхала сюди у 1939 році провідати могили родичів. За кілька десятків метрів від будівлі маєтку в Слобідці й досі залишаються могили Інни Еразмівни, матері Ахматової, а також її тітки Анни Вакар (обидві прожили тут свої останні роки).

“Муж в могиле, сын в тюрьме, помолитесь обо мне” – в цих стрічках – все складне і трагічне життя жінки-поетеси, жінки-легенди, життя, сповнене трагічними подіями, грозами ХХ століття і, звичайно, її безсмертними поезіями, які творила до кінця своїх днів (померла в березні 1966 р., похована у Москві).

У Слобідці-Шелехівській в будівлі колишнього маєтку Анни Вакар було відкрито літературно-меморіальний музей Анни Ахматової. У 1989 році, у рік 100-літнього ювілею від дня народження поетеси. Спершу планувалося лише встановлення меморіальної дошки, однак згодом стало очевидно, що в селі вистачить матеріалів на цілий музей. Тоді ж парк навколо садиби було оголошено пам’яткою садово-паркового мистецтва.

Зараз музей займає дві експозиційні кімнати. До експозиції входять, зокрема, листи Анни, її речі. Є і фото та документи чоловіка Ахматової – Миколи Гумільова та їх сина Льва Гумільова. Велику кількість експонатів до новосформованого закладу передали петербурзький ентузіаст музейної справи Євген Лінд та московський письменник Євген Степанов. Значну частину експонатів принесли селяни, в яких зберігалися речі родини Ахматової.

Крім того, у 1989 році ще були живі мешканці села, які пам’ятали відвідини Шелехового Анною. Дослідниками були записані їхні спогади. Зокрема, згадували селяни те, що Анна за допомогою лозинки визначала, де найкраще копати криниці.

На подвір’ї встановлено перший в Україні пам’ятник Ахматовій (скульптор – петербурзький митець В.Зайко). Значних зусиль до відкриття музею у Слобідці Шелехівській доклала Марія Іванівна Скорбатюк, колишня вчителька

української мови. Саме вона надала науковцям архівні документи, які стали передумовою заснування в селі музею. Також пані Марія працювала директором закладу від моменту його відкриття і до своєї смерті у 2010 році.

Щорічно у Слобідці-Шелехівській звучить висока поезія славетної Анни Ахматової – проводяться Ахматовські читання, тисячі відвідувачів приходять до літературно-меморіального музею, щоб вшанувати пам'ять про неї.

Прочитайте про А.А.Ахматову:

- ♦ Антонович О. **На Ахматовському святі – внучка поетеси** / О.Антонович // Подільські вісті. – 1993. – 26 черв.
- ♦ Балема Р. **Музей Ахматової має народитися вдруге...** / Р.Балема // Подільські вісті. – 2006. – 18 лип.
- ♦ Горбатюк В. **Ахматівські читання у подільській Слобідці** / В.Горбатюк // Подільські вісті. – 2012. – 24 лип.
- ♦ Гостинна Д. **За все тривкіша на землі печаль, а довговічніш – величаве слово...** / Д.Гостинна // Подільські вісті. – 2013. – 2 лип.
- ♦ Гостинна Д. **Щоб знову, як Фенікс із попелу, постати в блакитнім серпанку...** : до 120-річчя з дня народження А.Ахматової / Д.Гостинна // Подільські вісті. – 2009. – 25 черв.
- ♦ Жужа К. **Закарбувати пам'ять про благородну справу** : вийшла книга про створення музею А.Ахматової у Слобідці-Шелехівській / К.Жужа // Сімейна газета. – 2016. – 1 груд.
- ♦ Котов В. **“...З тобою ми в цьому краю”** : до 117-річчя А.Ахматової / В.Котов // Проскурів. – 2006. – 22 черв.
- ♦ Маліш П. **Чудотворна сила музи** : ахматівські читання / П.Маліш // Подільські вісті. – 2017. – 11 лип.
- ♦ Мірошніченко Є. **Анна Ахматова: “Дав ти мені молодість важку...”** / Є.Мірошніченко // Проскурів. – 2010. – 24 черв., 1 лип.
- ♦ Радущинська О. **Ахматовські читання благословляв лелека...** / О.Радущинська // Проскурів. – 2006. – 6 лип.
- ♦ Разуваєв В. **Хто врятує музей Анни Ахматової?** / В.Разуваєв // Проскурів. – 2015. – 19 листоп.

- ♦ Роздобудько А. **Не тільки у Слобідці-Шелехівській, а й у Гоголях та Снитівці** / А.Роздобудько // Подільські вісті. – 2009. – 3 лип.
- ♦ Теленько Б. **З Ахматовського зошита** / Б.Теленько // Проскурів. – 2003. – 20 черв.
- ♦ Трояновський С. **Шлях пам'яті серця** / С.Трояновський // Проскурів. – 2009. – 2 лип.
- ♦ Цимбалюк М. **Анна Ахматова – українка, яка зробила мужньою російську поезію** : у Слобідці-Шелехівській відбулися тридцять Ахматівські читання / М.Цимбалюк // Слово Просвіти. – 2019. – № 27.
- ♦ Шевченко В. **Ще одне повернення Анни Ахматової** / В.Шевченко // Подільські вісті. – 2006. – 23 черв.
- ♦ Яницька Н. **Ахматова і Поділля** / Н.Яницька // Подільський кур'єр. – 2011. – 16 черв.
- ♦ Яницька Н. **Поділля Анни Ахматової** / Н.Яницька // Хмельниччина. – 1999. – 25 черв.

Остап ВИШНЯ



Павло Михайлович Губенко (літературний псевдонім Остап Вишня) народився 1889 р. на хуторі Чечві, поблизу містечка Грунь Зіньківського повіту на Полтавщині. Після закінчення двокласної школи хлопець навчався на військового фельдшера в Києві. З 1 вересня 1917 р. – студент історико-філологічного факультету Київського університету.

У 1919 р., рятуючись від складної політичної і військової обстановки в Києві, Остап Вишня виїхав до Кам'янця-Подільського. Тут, працюючи діловодом, згодом в редакціях газет, він береться за літературну працю. Першим друкованим твором письменника був політичний фейлетон

“Демократичні реформи Денікіна”, підписаний псевдонімом “Павло Грунський”. Цей твір є одним із перших політичних фейлетонів письменника.

Усього Остап Вишня написав і опублікував у кам’янець-подільських газетах понад 20 фейлетонів. Політично гострі, сповнені оптимістичного пафосу, вони викликали схвалення читачів.

На жаль, досить тернистим був життєвий шлях Остапа Вишні. 14 жовтня 1920 р. він був заарештований ЧК як співробітник есерівських газет і засуджений на три роки концтаборів. Але 1921 р. від концтабору його визволив Е.Блакитний. І хоч Остап Вишня своїм пером чесно служив правді, проти нього висували безпідставні і безглузді звинувачення.

У 1934 р. його, як ворога народу, знову засудили до вищої міри – розстрілу, яка була згодом замінена на 10 років ув’язнення. Там, в нелюдських умовах далекого суворого краю, Остап Вишня вижив і у 1943 р. зміг повернутися до творчої праці, а реабілітували його лише через одинадцять літ.

У своїй творчості Остап Вишня не був самотній. Навколо нього згуртувалася велика армія українських сатириків і гумористів, серед яких був і Микита Годованець. Перше їхнє знайомство відбулося тоді, коли Остап Вишня перебував у Кам’янці-Подільському.

Помер Остап Вишня 28 вересня 1956 р. Похований у Києві.

Прочитайте про О.Вишню:

♦ Назаренко Є. Поділля в “камерній” автобіографії Остапа Вишні / Є.Назаренко // Проскурів. – 2000. – 5 трав.

♦ Сваричевський А. Літературну творчість починав на Поділлі : 13 листоп. 2009 р. минуло 120 років від дня народження О.Вишні / А.Сваричевський // Подільські вісті. – 2009. – 8 груд.

Леонід ГЛІБОВ



Народився Леонід Глібов 5 березня 1827 р. в селі Родзянки Хорольського повіту на Полтавщині. Навчався у Полтавській гімназії.

У 1856 р. Глібов отримав атестат про закінчення Ніжинського ліцею вищих наук і з 1 вересня того ж року його було призначено вчителем історії, географії і латинської мови у повітовому дворянському училищі, що в Чорному Острові на Поділлі. Ряд архівних матеріалів дають деяку уяву про педагогічну та літературну діяльність Глібова на Поділлі.

31 жовтня 1856 р. смотритель Чорноострівського училища надсилає відомості про вчителя Глібова, де зазначає, що той має вік 30 років, платню одержує 300 карбованців сріблом на рік.

В іншому документі знаходимо згадку про те, що Глібова призначено за сумісництвом наглядачем загальної учнівської квартири, тобто гуртожитку і за це йому буде відповідна доплата.

Заняття з дітьми Леонід Іванович проводив цікаво, часто читав свої байки. Тим самим він прищеплював учням любов до літератури. За роки праці в Чорному Острові він здобув шану і повагу в педагогів училища.

Поряд з активною педагогічною роботою Глібов багато працював як поет, надсилаючи нові твори до “Черниговских губернских ведомостей”. З кожним новим твором популярність Глібова як байкаря зростала.

Понад два роки провів у мальовничому подільському містечку Л.Глібов. Навчав дітей, писав вірші і байки. У Чорному Острові Глібов написав байки “Билина”, “Вівчар”, “Лящі”, “Щука”, “Пісня”. Слава Леоніда Глібова як байкаря і дитячого письменника вийшла за межі України ще за життя поета. Багато його творів стали хрестоматійними.

Свято шанують пам'ять про Леоніда Глібова на подільській землі, де він починав свій шлях як педагог і написав значну частину своїх творів. У селищі Чорний Острів одна із вулиць носить його ім'я, тут створено музей прославленого байкаря. На Хмельниччині щорічно проводяться Глібовські читання, на яких як безцінні скарби, звучать чудові твори Леоніда Глібова.

Прочитайте про Л.І.Глібова:

- ♦ Горбатюк В. **Шляхами Леоніда Глібова** / В.Горбатюк // Подільські вісті. – 2002. – 17 жовт.
- ♦ Лісничка А. **Дідусь Кенир – гість читачів Хмельниччини** / А.Лісничка // Слово Просвіти. – 2017. – № 17.
- ♦ Лісовик В. **Чорний Острів і Леонід Глібов** / В.Лісовик // Проскурів. – 2008. – 20 берез.
- ♦ Подолянин М. **Він мав натхнення на Поділлі** / М.Подолянин // Майбуття. – 2008. – № 7.
- ♦ Сваричевський А. **Леонід Глібов на Поділлі** / А.Сваричевський // Літературна громада. – 1997. – № 1.
- ♦ Сваричевський А. **Леонід Глібов – байкар і педагог** / А.Сваричевський // Майбуття. – 2007. – № 2.

Микита ГОДОВАНЕЦЬ



Микита Павлович Годованець народився 26 вересня 1893 р. у с. Вікнина на Кіровоградщині (нині Гайсинський район Вінницької області) у селянській родині. Закінчивши Степашківську вчительську школу, працює вчителем в Орлівці, потім – у Бубнівці на Гайсинщині. Навчає селянських дітей, пробує писати вірші. У неспокійному передгрозовому 1914-му році призвали до війська, служив у Естонії.

Демобілізувавшись із армії, їде до Києва, де влаштовується на підготовчі курси для вступу в університет, а водночас – і на кооперативні курси, де готували кадри споживчої кооперації. Незабаром одержав призначення інструктором споживчої кооперації у Кам'янець-Подільський. За певних обставин він лише в листопаді 1918 р. нарешті потрапив у Кам'янець-Подільський. Гарне старовинне місто одразу причарувало письменника. Та невдовзі він повертається до вчителювання. Влаштовується в Голосківську школу, що неподалік Кам'янця-Подільського. Одночасно співробітничав в редакції журналу “Сільська біднота”. Пише байки, вірші, друкується. У 1927 -1932 роках вийшло ряд цікавих збірок гумористичних творів М.Годованця: “Незаможник Клим”, “До добробуту й культури”, “Парася на парастасі”, “Будяки”, “Довгоносики”, “Трактор і рало” та інші.

Невдовзі письменник переїжджає до Вінниці, Харкова, Києва. На жаль, цей період його життя виявився досить трагічним. У січні 1937 р. його заарештовують. А далі – тривала перерва, яка розтяглася на довгих два десятиріччя: вже відомий та той час письменник відбував термін покарання на Колимі. Перебував він там з 1937 по 1942 рр. Далі деякий час працював на Півночі, потім жив у Абхазії, згодом на Харківщині. А в 1954 р. власті дозволили письменнику переїхати на Хмельниччину і поселитися у Кам'янці-Подільському. Лише у вересні 1957 р. Микиту Павловича було реабілітовано.

З Колими письменник привіз 17 записників з віршами і байками. 1943 роком датується вірш “Україно моя!”, в якому є такі рядки:

Україно моя!
Незабутня моя!
День і ніч за тобою
Душа кровоточить.
Не для мене тепер
Твоє сонце сія,
Таке рідне
Мов любої яснії очі.

Кінець п'ятдесятих-шістдесятих років був періодом справжнього творчого розквіту таланту сатирика. З'являються друком його нові книги: "Байки", "Осел на хаті", "Заяча математика", "Ріка мудрості", "Конвалія і лопухи", "Афоризми сатирика" та інші. Загалом за кам'янецький період творчості ще за життя письменника побачили світ 20 його книг. А до кінця життєвого і творчого шляху назбиралося понад 30 книг – більше тисячі художніх творів.

А ще Микита Павлович поставив перед собою велику і благородну мету: подарувати українському читачеві скарби світової мудрості і дотепності. Він перекладає і переспівує багатющу спадщину байкарів різних народів, починаючи від Езопа.

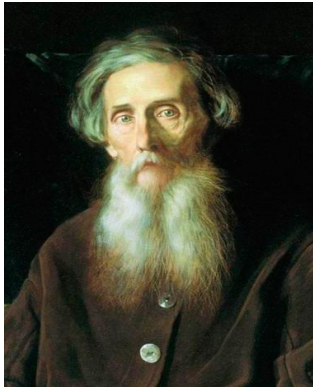
27 серпня 1974 р. М.Годованець відійшов у вічність. Похований він на старому міському кладовищі м. Кам'янця-Подільського. Тут він прожив понад двадцять своїх останніх років. Древній Кам'янець до сьогодні називають столицею байки, адже сюди, до Годованця з'їжджалися байкарі та сатирики, вповдовж багатьох років тут традиційно проводилися свята байки. У 1993 р. було засновано обласну премію ім. М.Годованця, лауреатом якої стали багато митців в галузі літератури та популяризації української мови.

Прочитайте про М.П.Годованця:

- ◆ Болюх Р. **Творець розумного сміху** / Р.Болюх // Подільські вісті. – 1993. – 1 жовт.
- ◆ Горбатюк В. **Микита Годованець у журналі "Село"** / В.Горбатюк // Подільські вісті. – 2005. – 18 жовт.
- ◆ Кравчук В. **Адреса сміхотерапії – древній Кам'янець** / В.Кравчук // Подільські вісті. – 2003. – 18 лют.
- ◆ Красуцький М. **Незборима сила слова** : виповнюється 110 років від дня народження М.Годованця / М.Красуцький // Подільські вісті. – 2003. – 25 верес.
- ◆ Красуцький М. **Незборима сила слова** : виповнюється 115 років від дня народження М.Годованця / М.Красуцький // Подільські вісті. – 2008. – 26 верес.

♦ Прокопчук В. **Класик української байки** : до 115-ї річниці від дня народження М.П.Годованця / В.Прокопчук // Подільські вісті. – 2008. – 17 жовт.

Володимир ДАЛЬ



Видатний письменник, вчений-лексикограф і складач “Тлумачного словника живої великоруської мови”.

Володимир Іванович Даль народився 10 липня 1801 р. у Луганську в сім’ї лікаря.

Родина Далів має датське походження: його батько Йоган Христіан Даль приїхав у Росію з Данії в 1790 р., був придворним бібліотекарем. Пізніше отримав медичну освіту і став міським лікарем у промисловому містечку Луганськ.

В 13 років Володя Даль вступає до Петербурзького морського кадетського корпусу, закінчивши який у чині офіцера шість років прослужив на Чорному та Балтійському морях. Але невдовзі він залишив флот і вступив до Дерптського університету на медичний факультет. По закінченні його молодий лікар пішов служити в діючу армію військовим лікарем.

В січні 1831 р. В.Даль відряджають з групою військових лікарів на Поділля для боротьби з епідемією холери. Він був призначений завідуючим однієї з карантинних зон Кам’янця-Подільського. Холера нещадно косила мешканців невеликого міста. До району, яким завідував Даль, входила і приміська слобідка. “Збір жалюгідних і напівгнилих халупок, розташованих у заливній долині, – це царство сирості, неохайності, нужди, тісноти, додайте до цього жахливу всепожираючу хворобу, яка за добу залишала сім’ю без батька або матері, жінку – без чоловіка, дітей – без годувальника і годувальниці...” – писав згодом В.Даль.

Військовий лікар В.Даль не лише рятував подолян від страшної епідемії холери, але й багатьом повернув зір. Близьче

до осені 1831 р. епідемія холери пішла на спад і незабаром Володимира Даля було відкликано з міста над Смотричем.

Не довго працював В.Даль на Поділлі, але встиг крім ретельного виконання обов'язків лікаря, приділяти час ознайомленню з історією краю, вивченню життя та побуту подолян, збиранню легенд та повір'їв, поповненню своїх записів народної лексики та фразеології.

Він побував у багатьох містечках і селах Поділля – в Смотричі, Чемерівцях, Залуччі, Черче, Голенищеві, Чернокозинцях, де збирав легенди та повір'я, пісні, фразеологізми.

Незабутні спогади та враження про перебування на Поділлі лягли згодом в основу його повісті “Подолянка”.

Майже все своє життя Даль присвятив збиранню слів живої народної мови та їхньому тлумаченню. Основною його працею є “Тлумачний словник живої великоруської мови” в чотирьох томах 1863-1866 рр.

Загалом в Україні Володимир Іванович Даль прожив майже 20 літ. Він добре володів українською мовою, зібрав цінні українські мовні і фольклорні матеріали. Чимало його творів написано на українські теми, як повісті “Савелій Граб”, “Небувале в тому, що було...”, оповідання “Світлий празник”, “Упир”, “Скарб” та інші.

А записані на Поділлі народні пісні В.Даль включив до п'ятого тому своїх “Вибраних творів”, виданих згодом у Петербурзі під псевдонімом Козака Луганського.

“Я зібрав з помічником Лазаревським, – писав Даль у листі до М.Максимовича, – досить повний малоросійський словник, – здається до 8 тисяч слів буде”. На жаль, зібраний Далем матеріал для українського словника залишився не опублікованим.

У своїх літературних творах, критичних статтях та листах В.Даль засвідчив велику любов і повагу до української мови й літератури, до українського народу, зокрема подолян та багатой усної народної творчості.

Цікаво, що В.Даль приятелював із О.Пушкіним, М.Гоголем, був знайомий із Т.Шевченком та М.Максимовичем. Життєвий шлях В.Даля закінчився у 1872 р. Похований він у Москві.

В Україні, зокрема на Поділлі, шанують пам'ять про великого фольклориста, лексикографа, вченого-діалектолога та письменника В.Даля.

Прочитайте про В.І.Даля

♦ **Даль Володимир Іванович** // Українська Радянська Енциклопедія. Т. 3. – Київ, 1979. – С. 234.

♦ **Даль Владимир Иванович** // Русские писатели : библиограф. словарь. – Москва, 1971. – С. 286-288.

* * *

♦ **Єсюнін С. Подільська сторінка Володимира Даля** / С.Єсюнін // Є Поділля. – 2011. – 17 листоп.

♦ **Владимир Даль на Подолье** // Моя газета. – 2005. – 29 верес.

♦ **Міцінська Т. Козак Луганський** / Т.Міцінська // Подільські вісті. – 2006. – 21 листоп.

♦ **Сваричевський А. В.І.Даль на Поділлі лікував хворих і збирав фольклор** / А.Сваричевський // Подільські вісті. – 2001. – 18 груд.

♦ **Сваричевський А. Володимир Даль на Поділлі** / А.Сваричевський // Проскурів. – 2001. – 16 листоп.

Михайло КОЦЮБИНСЬКИЙ



“Михайло Коцюбинський напоєний соками багатющої землі своєї – і через це він став безсмертним...”. Так про М.Коцюбинського сказав П.Тичина. Саме цією колискою для великого письменника було насамперед Поділля, бо ж рід Коцюбинських тісно пов’язаний з нашим краєм.

Дід письменника Матвій Федорович Коцюбинський протягом сорока двох років до кінця свого життя служив священником у Нестерівцях Ушицького повіту (тепер

Дунаєвецький район). Тут, у Нестерівцях, народився батько письменника – Михайло Матвійович, який згодом вчився у Кам'янець-Подільській повітській школі, працював у канцеляріях різних повітових установ. Влітку 1856 р. він переїхав до Вінниці. Там 17 вересня 1864 р. народився син Михайло – видатний український письменник.

Доля повернулася так, що сім'я переїхала у село Радівці Літинського повіту (тепер Деражнянський район Хмельниччини), потім батько отримав більш оплачувану роботу у місті Бар. Згодом письменник згадував: “Дитячий вік мій пройшов у Вінниці, а відтак довелося жити то на селі, то знов у місті, все на тім же багатім природою, теплім, прекраснім Поділлі”.

Після закінчення у 1880 р. Шаргородського духовного училища 17-річний М.Коцюбинський їде з Вінниці до Кам'янця-Подільського. Тут він сподівався підготуватися і здобути матуру (скласти іспити за гімназію). Здійснення цього плану відкрило б йому шлях до омріяного університету. Та не судилося здібному юнакові досягти мети. У Кам'янці-Подільському він бідував, потім захворів. Недуга, а потім арешти близьких друзів перешкодили йому здійснити свій задум і він повертається додому.

Проте час, проведений юнаком у Кам'янці, не минув марно, адже в той час це подільське місто було одним із центрів народницької боротьби. Тут М.Коцюбинський зблизився з багатьма учасниками таємних народовольських гуртків. Це послужило причиною жандармського обшуку, проведеного у майбутнього письменника.

Кам'янець-Подільський Коцюбинський пам'ятав до кінця свого життя. Неодноразово М.Коцюбинський бував і в Славуті. Тут жив і працював акцизним контролером його брат Хома Михайлович. У нього гостював письменник у 1906, 1907, 1911 та 1912 роках. Письменник побував також у селі Клепачі, відвідавши маєток польського письменника М.Вікшемського.

А в листі з Ізяслава Коцюбинський зазначив: “Місця тут чудові, маса лісів, пагорби, ріки й потоки”.

Незаперечні свідчення про перебування Михайла Коцюбинського у нашому краї знаходимо у спогадах його

доньки та племінниці. Донька Ірина Михайлівна у книзі “Михайло Коцюбинський” пише: “Щоб краще взнати побут селян, робітників, їх настрої, Коцюбинський у 1906 р. здійснює поїздку по Україні (Київ, Трипілля, Кременець, Ізяслав, Ганнопіль, Клепачі, Острог), де оглядує спиртно-горілчані та ратифікаційні заводи. У 1907 р. ми їздили у Славуту, побували там на суконній фабриці”. Свої враження, наповнені соками Поділля та Волині, письменник неодноразово використовував у своїх творах.

Навесні 1913 р. перестало битися його серце, похований у м. Чернігові.

Не поривали зв'язків з нашим краєм і наступні покоління Коцюбинських: в Городку, Волочиську і Проскуріві жила і працювала дочка письменника Ірина Михайлівна Коцюбинська. Найбільш насиченим був проскурівський період її життя. Тут вона була обрана депутатом Проскурівської міської ради двох скликань, працювала в житловій комісії міськради.

Онук письменника скульптор Флоріан Коцюбинський неодноразово бував на Поділлі, створив для славутчан скульптуру легендарного партизанського командира Одухи.

Подільняни шанують пам'ять про Михайла Коцюбинського – видатного українського письменника. У місцях перебування його на Поділлі встановлено меморіальні дошки, проводяться літературні свята, приурочені його пам'яті.

Прочитайте про М.М.Коцюбинського:

- ◆ Надуваний П. **Михайло Коцюбинський у нашому краї** / П.Надуваний // Подільські вісті. – 2017. – 27 черв., 11 лип.
- ◆ Надуваний П. **Подільсько-волинські мандри Коцюбинського** / П.Надуваний // Літературна Україна. – 2017. – 27 квіт.
- ◆ Назаренко Є. **Коцюбинський в Ізяславі** / Є.Назаренко // Ровесник. – 1998. – 30 січ.
- ◆ Сваричевський А. **Є світло і тіні як і 100 років тому** / А.Сваричевський // Проскурів. – 1998. – 28 січ.
- ◆ Сваричевський А. **Напоєний соками Поділля** / А.Сваричевський // Подільські вісті. – 1999. – 16 верес.

♦ Сваричевський А. **Проти тіней** / А.Сваричевський // Поділля. – 1999. – 15 жовт.

Олександр КУПРІН



Народився Олександр Купрін 7 вересня 1870 р. в місті Наровчат (Пензенська губернія) в небагатій родині дрібного чиновника. Після смерті батька у 1871 р. сім'я переїхала до Москви. В шестирічному віці хлопчика віддали до Московського сирітського училища, яке він закінчив у 1880 р. Далі вирішив робити військову кар'єру.

Після закінчення III-го Олександрівського військового училища в Москві підпоручик Олександр Купрін 16 серпня 1890 р. прибув у Проскурів (сьогодні м. Хмельницький) для подальшої служби в 46-му Дніпровському піхотному полку.

Молодий обдарований офіцер прослужив у Проскурові майже чотири роки. В цьому маленькому повітовому містечку з одноповерховими будиночками та лише двома вимощеними камінням вулицями, Купрін щоранку приходив на військовий плац для занять із солдатами, під який передали ярмаркову площу (тепер на цьому місці кінотеатр та сквер ім. Т.Шевченка).

Бував він і в інших містечках Поділля: Красилові, Волочиську, Гусятині, Ярмолинцях, у навколишніх селах. Після невдалої спроби восени 1893 р. вступити до військової академії, Олександр залишає військову службу.

Проте, роки служби на Поділлі не пройшли для нього даремно. Тут він почав серйозно займатися літературою, написав твори, завдяки яким став відомим письменником.

На все життя закарбувалися у його пам'яті спогади про наш край, про пережиті тут успіхи і невдачі, про бачене тут і почуте. Відображення містечкового побуту, традицій, природи можна знайти в багатьох його оповіданнях, повістях. Адже за час проходження військової служби ним було написано більше 30 творів. Серед них: “Славянская душа” (1894), “К славе” (1894),

“Миллионер” (1895), “Ужас” (1896), “Жидовка” (1904), “Куст сирени” (1894). У його творах можна знайти згадки назв різних населених пунктів Поділля. Наприклад, в оповіданні “Брегет” згадується село Ружична, в “Миллионере” – Краси́лів, в “Лазурных берегах”, “Свадьбе”, “Телеграфисте”, “Марианне” – Волочиськ, у “Конокрадах” – Ярмолинці, у творах “Яма”, “Юнкера”, “Мой паспорт”, “Гад” – Проскурів. Та найбільше про Проскурів письменник розповів у повісті “Поединок”. Вона майже автобіографічна. Через головного героя повісті Ромашова автор розповідає про власне нещасливе кохання до дівчини-сироти. У повісті детально змальовано картини побуту тодішніх мешканців містечка. “В бедном еврейском местечке не было ни одного ресторана. Клубы, как военный, так и гражданский, находились в самом жалком запущенном виде, и поэтому вокзал служил единственным местом, куда обыватели ездили частенько покутить и встяхнуться и даже поиграть в карты” – писав О.Купрін.

Так ми дізнаємось, що офіцерське зібрання було одноповерховим і знаходилося на розі нинішніх вулиць Свободи і Проскурівської. Полковий палац розташовувався за переїздом, на місці сучасної електростанції. Офіцери їздили розважатися на Завалля (за вулицею Кам’янецькою і річкою Плоскою), а дуель відбулася в гаю Дубечному, який знаходився за версту від міста (сьогодні Дубове). Можна пишатися тим, що цей твір про наше місто Проскурів сприяв утвердженню Олександра Купріна у світовій літературі, приніс йому визнання і славу.

Отож, подільські села, містечка, люди, звичаї, природа увійшли до багатьох оповідань і повістей О.Купріна. Мальовничі краєвиди, біленькі хатки, оточені яблунями та черешнями, вулиці провінційного містечка з парканами, через які звисають кущі бузку, плесо річки та гребля річки Буг – всі ці пейзажі присутні майже в кожному купрінському творі.

“Мені відгукали “ура!” на прощання, – пише він в оповіданні “Як я був актором”. – І коли стали зникати з очей голубі хатки Заріччя... сум стис моє серце. Ніби там залишилась навіки частка моєї душі” (Заріччя – і сьогодні мікрорайон міста

Хмельницького).

Після виходу у відставку письменник багато подорожує, пробує себе у різних професіях, знайомиться з відомими на той час письменниками: Іваном Буніним, Антоном Чеховим, Максимом Горьким і, звичайно, пише.

У його творчості багато місця займають твори про кохання. Одним з найулюбленіших і великих його творів були повісті “Олеся” (1898), до якої прототипів героїв автор теж знайшов у нашому краї, та повість про нерозділене кохання “Гранатовий браслет” (1910).

Олександр Купрін любив також писати оповідання для дітей. Для дитячого читання ним були написані твори “Слон”, “Шпаки”, “Білий пудель” та інші.

У роки революції Купрін емігрував до Франції, проте жив там у матеріальній скруті і тужив за батьківщиною. Через 17 років письменник повертається до Росії. 25 серпня 1938 р. Олександр Купрін помер, похований у Санкт-Петербурзі, поряд з могилою Тургенєва.

На Хмельниччині з пошаною ставляться до творчості О.Купріна. В обласному літературному музеї зберігаються речі, пов’язані з життям письменника, в області проводяться заходи, присвячені його пам’яті, популяризуються його твори, його іменем названо вулиці у містах нашого краю.

Прочитайте про О.І.Купріна:

- ◆ Боневич В. **Купріна і знають, і шанують** / В.Боневич, І.Нечаєва // Проскурів. – 2008. – 25 верес.
- ◆ Гостинна Д. **Поділля у житті і творчості Олександра Купріна** / Д.Гостинна // Подільські вісті. – 2010. – 5 листоп.
- ◆ Єсюнін С. **46-й піхотний Дніпровський полк – місце служби Купріна** / С.Єсюнін // Є! Поділля. – 2010. – 9 верес.
- ◆ Єсюнін С. **130 лет назад** / С.Єсюнін // Моя газета. – 2005. – № 8.
- ◆ Матусяк В. **Волочиські враження Олександра Купріна** / В.Матусяк // Є! Поділля. – 2011. – 27 січ.
- ◆ Міцінська Т. **Купрін у Проскурові** / Т.Міцінська // Подільські вісті. – 2000. – 19 жовт.

- ♦ Міцінська Т. **Купрінська осінь у Проскуріві** / Т.Міцінська // Подільські вісті. – 2008. – 2 верес.
- ♦ Назаренко Є. **Підпоручник Купрін: “Никакой, мама, это не Париж”** / Є.Назаренко // Подільський кур’єр. – 2011. – 10 берез.
- ♦ Небесна Я. **Браслет, як пам’ятник** / Я.Небесна // Подільський кур’єр. – 2009. – № 42.
- ♦ Подольська Р. **Герої Купріна повернулися у Проскурів** / Р.Подольська // Урядовий кур’єр. – 2010. – 28 верес.
- ♦ Шевчук Л. **Подільські корені у творчій спадщині Олександра Купріна** / Л.Шевчук // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2009. – № 12.
- ♦ Шевчук Л. **Поділля у творчій спадщині О.І.Купріна** / Л.Шевчук // Майбуття. – 2000. – № 14-15.

Юрій ЛИПА



Юрій Іванович Липа народився в сім’ї лікаря, відомого письменника, активного громадського діяча, згодом міністра в уряді Директорії Івана Липи.

У своїй автобіографії Юрій Липа писав: “Народився в Полтаві 7 мая 1900 року. Скінчив гімназію в Одесі в 1917 р. Перебував рік на Одеському і рік на Кам’янецькому університетах.

Року 1922 вступив на Познанський університет на медичний факультет”.

У здоровому духовному мікрокліматі формувався характер літератора-гуманіста, закладалися підвалини національної самосвідомості. Від свого батька він успадкував не лише любов до рідної мови, жагу до творчості, а й захоплення медициною і фітотерапією.

Був учасником визвольних змагань в Україні 1917-1921 років, друкувався в різних українських газетах. У 1919-1920 роках Юрій Липа навчався в Кам’янець-Подільському університеті. Саме у 1920 р. він редагував перші номери студентського журналу “Нова думка”. На ці роки перебування Юрія Липи у Кам’янці припадає період становлення його як

особистості.

Далі Юрій Липа навчався у Познанському університеті, працював лікарем у Варшаві, проте в багатьох поетичних та прозових творах він згадував місто своєї молодості – Кам'янець-Подільський. Так, в оповіданні “Кіннотник” Юрій Липа через пригоди сотника армії УНР реалістично змалював братовбивчість громадянської війни, зокрема на Поділлі (згадується Кам'янець, Могилів, Ушиця, Оринин, Копичинці, Збруч, Дністер). Розповідаючи про тогочасні події, письменник підкреслює жорстокість і безглуздя класової боротьби.

А в оповіданні “Кам'янець столичний” події відбуваються теж 1919 року, коли Кам'янець вже п'ять місяців тому став другою столицею УНР після Києва. Становище в місті автор відображає в основному через сприйняття подій українською інтелігенцією. Голод, тиф, бідність. На Кам'янець наступають більшовики, в їх руках вже Чорний острів, Солобківці, Миньківці, Нова Ушиця. В одних це сіє страх і паніку, в інших – рішучість вмерти в бою, бо “найсолідшою смертю є смерть за отчизну”. Так, з творів Юрія Липи постають героїчні і трагічні сторінки історії нашого краю, свідком яких був сам автор.

Свою працю про лікарські рослини “Ліки під ногами” Ю.Липа починає так: “Це було в 1919 році. Невеличка українська армія, оточена в Кам'янці на Поділлі з усіх боків більшовиками і поляками, не мала нізвідки помочі. День і ніч відбивалися від ворога частини Директорії, обороняючи свою тимчасову столицю... Треба було б тільки видержати. Не вистачало харчів, обмаль було аmunіції, але з тим ще сяк-так давали собі раду бійці. Найгірше було з ліками. Не було чим гальмувати кровотечу, обнижувати гарячку, гоїти запалені кишки і рани”.

Отож, вся творчість Юрія Липи була такою реалістичною і безкомпромісною, як і його життя.

У 1943 р. німецькі окупанти вислали Юрія Липу із Варшави. Він переїхав у Яворів, на батьківщину дружини. Галичина була охоплена рухом національного опору. Тому Юрій Липа, знаменитий на той час лікар і фітотерапевт, не раз надавав допомогу воякам УПА та місцевим жителям.

У 1944 р., коли Яворівщина була звільнена від фашистів,

енкаведисти заарештували Юрія Липу і жорстоко знищили. Так трагічно закінчив своє життя український письменник, публіцист і чудовий лікар Юрій Липа. Лише в роки незалежності України його твори були повернуті читачам.

Прочитайте про Ю.І.Липу:

- ♦ Вінюкова В.М. **Іван і Юрій Липи на Поділлі** / В.М.Вінюкова // Матеріали ІХ-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції : конференція присвячена 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні. – Хмельницький, 1995. – С. 241-243.
- ♦ Кульбовський М. **Великий подвижник українства** / М.Кульбовський // З Подільського кореня. Кн. 10. – Хмельницький, 2018. – С. 15-21.
- ♦ Назаренко Є. **Поділля в житті і творчості Юрія Липи** / Є.Назаренко // Проскурів. – 2000. – 14 лип.
- ♦ Сваричевський А. **Цей край таким побачив українець... Юрій Липа про громадянську війну на Поділлі** / А.Сваричевський // Подільські вісті. – 2000. – 19 груд.

Тодось ОСЬМАЧКА



Тодось Осьмачка – видатний поет та прозаїк народився 3 (15) травня 1895 р. в с. Куцівка на Черкащині. Після закінчення 2-класної земської школи в с. Матусов працював в економії Терещенка чорноробом, а потім вагарем зерна і одночасно вдома вчився. В 1915 р. здав екзамен на земського вчителя в Києві при 1-й чоловічій гімназії.

У 1916 р. його призвали до царської армії. Після революції 1917 р. вів активну роботу з утвердження незалежності України.

У 1918-1919 роках вчителював в с. Носачівка на Черкащині. На початку 1921 р. став студентом Київського

інституту народної освіти, але залишив навчання і у 1923-1930 роках вчителював у 3-й залізничній трудовій школі Києва. На той час в його поетичному доробку було вже дві збірки: “Скитські вогні” та “Молодий поет”. Хотів отримати дозвіл на виїзд за кордон, але не отримав і поїхав на Поділля, де в с. Драганівка Чемеровецького району жив його дядько Михайло Осьмачка. Тут, на Поділлі, він знайшов на деякий час прихисток і роботу. Поруч у містечку Лянцкорунь (нині с. Зарічанка) влаштувався вчителем української мови і літератури в трудовій школі. З 1 вересня 1932 р. Т.Осьмачка працював уже в с. Вільхівці. Обдарований поет хотів емігрувати за кордон. “Я хочу бути там, де є вільна українська культура, де є можливість розвивати її” – пояснював своє прагнення поет.

В грудні 1932 р. поїхав до Харкова з метою домогтися дозволу на виїзд, але нічого не вийшло. І коли повернувся, то був переведений в школу с. Іванківці, яке більше віддалене від кордону. А 5 лютого 1933 р. був заарештований. У письменника вилучили два загальні зошити з власними творами, два блокноти, дві записні книжки з творами і ряд інших записів. Спочатку його доставили в Чемерівці, а 12 лютого в Кам’янець-Подільський.

Т.Осьмачку звинувачували у прагненні нелегально перейти кордон до Галичини, тому його позбавили права проживати у прикордонній смузі протягом трьох років. Та все ж 1934 р. Осьмачка знову з’явився у Драганівці, його знову заарештовують і засуджують до трьох років ув’язнення.

Після кількох років поневірянь, в’язниці, психіатричної лікарні він опиняється на волі, але без засобів до існування. Далі був ще один арешт, психлікарня. Звідти він вийшов у 1941 р., коли Київ був захоплений німецькими військами.

У квітні 1942 р. поет потрапляє у Львів. Однак і подальша доля Тодося Осьмачки пролягла тернистим шляхом. Довелося йому зазнати злиднів і поневірянь у Західній Європі, далі в Сполучених Штатах. Блукання по чужих країнах було настільки обтяжливим, а зубожіння настільки великим, що він не мав змоги писати багато і часто видавати свої твори. В доробку

письменника шість збірок поезій: “Круча” (1922), “Скитські вогні” (1925), “Клекіт” (1929), “Сучасникам” (1943), “Китиці часу” (1953), збірка вибраного “Із-під гніту” (1954) і три прозові твори – “Старший боярин” (1946), “План до двору”, “Ротонда душогубів” (1956).

Помер Тодось Осьмачка в американському притулку 7 вересня 1962 р. Так і не здійснилася велика мрія поета померти на рідній землі. Вже в роки незалежності у Києві вийшов одностомник віршів поета, згодом з’явилися інші видання його творів та публікації про його творчість.

Поет Тодось Осьмачка – самостійний, відвертий і незалежний – назавжди увійшов у літературний літопис Поділля. Адже тут він жив, творив, писав талановиті твори, зміцнював своє національне ество.

Прочитайте про Т.Осьмачку:

- ◆ Горбатюк В. **Тернистим шляхом** : до 110-ї річниці Т.Осьмачки / В.Горбатюк // Подільські вісті. – 2005. – 17 трав.
- ◆ Мацько В. **“Я воскрес, щоб із вами жити”** : 100-річчя з дня народження Т.Осьмачки / В.Мацько // Майбуття. – 1995. – № 6.
- ◆ Мачківський М. **Сімейна реліквія Скорських** / М.Мачківський // Подільські вісті. – 2002. – 7 трав.
- ◆ Назаренко Є. **Тодось Осьмачка на Поділлі** / Є.Назаренко // Проскурів. – 2000. – 22 груд.
- ◆ Федунець М. **Голгофа Тодося Осьмачки** / М.Федунець, М.Мачківський // Подільські вісті. – 2005. – 14 січ.
- ◆ Холод В. **“При радянській владі не зможу писати”** : минає 50 років, як помер Т.Осьмачка, який вчителював на Чемеровеччині / В.Холод // Газета Поділля. – 2012. – 6 верес.
- ◆ Янтаренко І. **Тодось Осьмачка – в Чемерівцях** / І.Янтаренко // Ровесник. – 1995. – 9 черв.

Степан РУДАНСЬКИЙ



Народився Степан Васильович Руданський 6 січня 1834 р. у с. Хомутиці Калинівського району Вінницької області. Після науки у дяка вчився у Шаргородській бурсі, а потім шість років – з 1849 до 1855-го – навчався в Кам'янець-Подільській семінарії. Саме в місті над Смотричем він написав свій перший вірш, а далі й такі перлини, як “Ти не моя”, “Мене забудь”, що згодом стали народними піснями. У жанрі романтичної балади написані “Розбійники”, “Упир”, “Вечорниці”, “Розмай”. В них помітний вплив фольклору і творчості Т.Шевченка.

У 1852 р. допитливий юнак уклав збірку етнографічних матеріалів у двох частинах. Записи народних пісень цієї збірки і досі цікаві для народознавців.

У 1855 році Степан Руданський, успішно закінчивши семінарію, назавжди залишив Кам'янець-Подільський і всупереч волі батька вступив не до духовної, а медико-хірургічної академії. В Кам'янці йому більше не довелося бути. Саме в роки навчання в медико-хірургічній академії Руданський написав поему “Лірникові думи”, в якій яскраво описав прощу (храмове свято) в місті над Смотричем, але враження від міста в нього залишилося негативне. Для нього Кам'янець “сумний”, “убогий”.

Бідне місто, тільки війни
Тяжкі споминає,
А само в собі ні виду,
Ні краси не має.
І все місто комашнею
К скалі припадає,
Ніби згубленого щастя
На нії шукає.
Много в Кам'янці народу,
Та життя немає.

І від рання до смеркання
Кам'янець дрімає.

Ці рядки стали відомими, як майже вся творчість поета, вже після його смерті. Віршований лист “До дядька Прохора-Коваля” зберігався у протоієрея Новицького, який довго жив і помер в Кам'янці-Подільському. Його в паперах Новицького знайшов вже на початку ХХ віку краєзнавець Юхим Сіцінський, який 5 лютого 1900 р. надіслав автограф у Львів в редакцію “Літературно-наукового вісника”. Через рік він був надрукований.

Усі свої твори, навіть віршовані переклади, Руданський називав співомовками. Це збірки гумористичних віршів, жартів, приказок, сміховинок, які письменник черпав здебільшого із уст народу, наприклад: “Пан та Іван в дорозі”, “Піп з кропилом”, “Баба в церкві”, “Циган з хроном”, “Вареники”, “Хоробрий лях” та інші. За життя поета була опублікована лише невелика кількість його творів. Більшість із них побачили світ лише після смерті поета. А його ліричні поезії, як “Повій, вітре, на Вкраїну”, “Чорний колір”, “Ой чому ти не літаєш”, які відбивали не лише особисті настрої поета, а й страждання народу, стали народними піснями.

До літературної спадщини Руданського належать і його переклади “Слово о полку Ігоревім”, Гомерова “Ілліада”, Вергілієва “Енеїда”, поезії Лермонтова, Гейне та інші.

Популярність співомовок та приказок Руданського на Поділлі спонукала Кам'янець-Подільське видавництво “Дністер” у 1911 р. почати видання творів Руданського в 7-ми томах. Та вийшов лише перший том обсягом 217 сторінок. За відсутності коштів друкування припинили.

В 1918 р., ймовірно, в Кам'янці-Подільському з'явилась книга “Степан Руданський. Лірика. Співомовки та байки”. Знизу на титульній сторінці був напис: “Увесь прибуток од видання піде на відкриття “Просвіти” в селі Глібові на Поділлі. 1918”.

В 1919 р. видавництво “Дністер” видрукувало книжечку Руданського “Твори з історії України” обсягом в 15 сторінок. В ній були історичні поеми Руданського. В 1919 р. це ж видавництво надрукувало книгу “Козацька вдача” обсягом в 19

сторінок, куди ввійшли козацькі співомовки С.Руданського. В подальшому книги Руданського в Кам'янці-Подільському вже не друкувалися. Лише газети, і то дуже рідко, в дні ювілеїв поета подавали окремі співомовки, приказки.

А помер письменник зовсім молодим у 39 років від сухот, похований у м. Ялті. Сьогодні українці свято вшановують пам'ять про великого сатирика та гумориста. На батьківщині у с. Хомутині діє музей, у м. Кам'янці-Подільському – місті його юності – поету і лікарю Степану Руданському відкрито меморіальну дошку.

Прочитайте про С.В.Руданського:

- ♦ Назаренко Є. Доля однієї співомовки Степана Руданського / Є.Назаренко // Подолянин. – 1994. – 3 листоп.
- ♦ Назаренко Є. Кам'янець-Подільський і Руданський / Є.Назаренко // Подільські вісті. – 2009. – 27 січ.

Володимир СВДЗІНСЬКИЙ



Володимира Свідзінського по великому праву називають сином Поділля.

Народився Володимир Свідзінський в 1885 р. в с. Маняків Вінницького повіту Подільської губернії в сім'ї священника. У 1890 р. батька перевели в село Моломолинці Летичівського повіту, недалеко від містечка Меджибіж.

Село Моломолинці стало селом його дитинства, адже хлопчику було тоді п'ять літ і саме тут він почав свідомо сприймати навколишній світ.

Брат Володимира – Вадим Свідзінський згадував: “Моломолинці оточені лісами; тут було велике глибоке озеро з островом, два ставки, річка Бужок – притока Бугу. Це робило місцевість вельми мальовничою. В Моломолинцях проходило наше дитинство – час, коли враження глибоко западають у душу і певною мірою надалі визначають характер людини.

Незабутня радість, з якою ми зустрічали весну, що

приносила з собою пробудження природи. З'являлися у великій кількості дикі качки, на лузі ходили лелеки, болотяні курочки, сад наповнювався співами птахів. У нас під впливом цих вражень рано пробудилася любов до природи, яку ми пронесли через усе своє життя. Особливо чутливо і глибоко сприймав природу Володя”.

У такому оточенні формувався світогляд хлопчика – майбутнього видатного українського поета.

Коли у 1899 р. батька перевели у с. Лянцкорунь (тепер Зарічанка Чемеровецького району), для 14-річного Володимира прощання з Моломолинцями було прощанням з дитинством. Після навчання в бурсі у Тиврові, з 1900 року навчався у Кам'янець-Подільській семінарії. Вже тоді, у 14-15 років він починає писати перші вірші.

Не закінчивши через хворобу духовної семінарії, Володя вступає до економічного відділу Київського комерційного інституту. На період навчання в Києві припадає перша публікація вірша Володимира Свідзінського “Давно, давно тебе я жду...” у місячнику “Українська хата” (1912 р.).

По завершенні навчання, на запрошення Подільської земської управи у 1913 р. В.Свідзінський займався обстеженням ткацького промислу, його нарис “Ткацький промисел” згодом увійшов до книги “Кустарні промисли Подільської губернії”.

У 1916-1917 рр. довелось Свідзінському працювати у Волинській контрольній палаті в Житомирі, служити в діючій армії в управлінні польового контролю при штабі 7-ї армії, а з жовтня 1918 р. він знову в Кам'янці-Подільському на посаді редактора української мови у видавничому відділі Подільської народної управи.

У Кам'янці поет знайшов свою долю – одружився з донькою священника Георгіївської церкви Зінаїдою Сулковською, яка подарувала йому доньку Мирославу.

Кам'янецький період життя В.Свідзінського відзначається цілим рядом його публікацій у тогочасних періодичних виданнях. З 1921 р. Володимир Свідзінський переходить працювати архіваріусом до Кам'янець-Подільського університету, згодом працював завідувачим архівами Кам'янецьчини, завідувачем архівного управління.

У 1922 р. у Кам'янецькій філії Державного видавництва України вийшла перша книжка В.Свідзінського “Ліричні поезії”.

Чолом тобі,
Землі ласкавої куточку милий.
Ти дав мені колись щасливі дні.
Прийми ж ізнов, і другом будь мені,
І миром оклони...

В цей час він займається дослідженням документів старовини, пише розвідки. У зв'язку з реорганізацією Кам'янецького окружного архівного управління, і зрозумівши, що продовжити вивчення історії подільського селянства сподівання марні, переїжджає із сім'єю до Харкова. Працював коректором, літературним редактором в журналі “Червоний шлях”.

Тут, у Харкові він часто згадував Поділля, яке навіки стало йому рідним, навічно залишилося у його серці. Тут вповні розгоряється його поетична творчість, він багато перекладає з іноземних літератур.

У 1927 р. в Харкові Свідзінський видає свою другу книгу “Вересень”. В багатьох поезіях він згадує рідне Поділля. Звертаючись до дружини, пише:

А імені твого звук
Як огнекрилий мак у полю,
Як сорні наспіви кукалю,
Як пахощі подільських лук.

“З любов'ю до старовини, гарячої заінтересованості звичаями, з багатющих знань народного побуту, із закоханості в рідну природу погорбленого грабовими лісами й перелісками порослого Поділля, із закоханості в мову рідної землі і походив, думається мені, поетичний талант і сама поетична своєрідність таланту Свідзінського. Це був справді неповторний поет. Поет своєрідно-український, якого не знаю, чи можливо перекласти, хіба що переспівати іншими мовами” – згадував згодом великий приятель В.Свідзінського Юрій Смолич.

У 1940 р. В.Свідзінському пощастило видати ще одну книжку поезій “Медобір”. “Це була поезія надзвичайно багата своїми поетичними засобами, зачерпнута з джерел народної

мови, заслуговувала на увагу критики, куди більше як творчість Рильського чи Тичини” – писав дослідник його творчості Б.Кравців. Проте офіційна критика ігнорувала творчість поета.

В полум’ї був з первовіку
І в полум’я знову вернуся...
І як те вугілля в горні
В бурхливім горінні зникає,
Так розімчать, розметають
Сонячні вихори в пасма блискучі
Спалене тіло моє...

Так писав Володимир Свідзінський в одному із своїх віршів. І ніби напрозорчив свою долю.

У 1941 р., у ще не окупованому німецькими фашистами Харкові, прокотилися нові хвилі репресій. За ґрати НКВС потрапив і видатний український письменник Володимир Свідзінський. Його донька Мирослава згадувала: “27 вересня 1941 р. пішла я в чергу по хліб (було це ополудні, день був похмурий), коли повернулася додому, то батька не застала. Бабуся Ганна, котра жила з нами в одній хаті, розказала мені, як “чорний ворон” забирав мого батька. При обшуку в нас усе перерили. Потому я ходила на Чернишевську, де був великий будинок НКВД, щоб довідатись про батькову долю. Мені щоразу казали, щоб я прийшла вдруге. Я приходила, і мені знову нічого не казали”.

Коли виникла загроза оточення Харкова німцями, заарештованих погнали на Схід. 18 жовтня 1941 р. у селі під Куп’янськом їх загнали в сарай і жорстоко знищили – спалили. Серед згорілих живцем був і поет Володимир Свідзінський.

За радянських часів творчість Володимира Свідзінського замовчувалась, як і його трагічна смерть. Та все ж правда, як і його творчість, не загинула. Його твори неодноразово видавалися у Західній Європі, в Америці. Вже в часи незалежності України його творча спадщина видана у двох томах. І таки повернувся Володимир Свідзінський до рідного Поділля: пам’ять про нього живе у серцях подолян. У ювілейні роки проводяться літературно-мистецькі свята, присвячені його пам’яті, його іменем названі вулиці у містах, відкрито пам’ятник на території Кам’янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка. А

найголовніше – з нами його поезії – ліричні, теплі, щемливі, справжні, багаті на глибинні почуття, добро, які народжувались у спогадах про рідне Поділля.

Прочитайте про В.Свідзінського:

♦ Горбатюк В. **“Явись мені, коханий саде мій”** / В.Горбатюк // Свідзінський В. **“Там, на рідній межі...”** / В.Свідзінський. – Хмельницький, 2015. – С. 3-16.

♦ **Літературно-критичні матеріали** [про В.Свідзінського] // Свідзінський В. **Вибрані твори** / В.Свідзінський ; упоряд. Е.Соловей. – Київ, 2011. – С. 309-384.

♦ Соловей Е. **Поет, якого ми могли втратити зовсім** / Е.Соловей // Свідзінський В. **Вибрані твори** / В.Свідзінський ; упоряд. Е.Соловей. – Київ, 2011. – С. 5-22.

♦ Соловей Е. **“Самотність, труд, навчання”** / Е.Соловей // Свідзінський В. **Тай-зілля : збірка поезій** / В.Свідзінський. – Кам’янець-Подільський, 2015. – С. 5-28.

* * *

♦ Василевський М. **Володимир Свідзінський повертається. До Кам’янця, України і світу** / М.Василевський // Подільські вісті. – 2006. – 7 листоп.

♦ Горбатюк В. **“...І в полум’я знову вернуся”** : до 120-річчя В.Свідзінського – укр. поета, сина Поділля / В.Горбатюк // Подільські вісті. – 2005. – 11 жовт.

♦ Горбатюк В. **“В полум’ї був спервовіку і в полум’я знову вернуся...”** / В.Горбатюк // Літературна Україна. – 2013. – 10 жовт. – С. 15.

♦ Горбатюк В. **“Землі ласкавої куточок милий!”** : дні В.Свідзінського на Хмельниччині / В.Горбатюк // Літературна Україна. – 2011. – 10 листоп.

♦ Горбатюк В. **“Найпрекрасніша з квіток саду”** : В.Свідзінський – син Поділля / В.Горбатюк // Подільські вісті. – 2004. – 22 лют.

♦ Горбатюк В. **Смерть у полум’ї** : видатний поет В.Свідзінський загинув 65 років тому / В.Горбатюк // Подільський кур’єр. – 2006. – № 41.

- ♦ Горбатюк В. **“Там, на рідній межі...”** : на Хмельниччині відбулися заходи, присвячені 125-річному ювілеєві В.Свідзінського / В.Горбатюк // Літературна Україна. – 2010. – 11 листоп.
- ♦ Гостинна Д. **Володимир Свідзінський: “Три радості у мене неодіймані: самотність. Труд. Мовчання”** / Д.Гостинна // Подільські вісті. – 2010. – 5 листоп.
- ♦ Гостинна Д. **Елеонора Соловей: Поезії Свідзінського давали духовну силу протистояти тоталітарній системі** / Д.Гостинна // Подільські вісті. – 2010. – 24 груд.
- ♦ Жуйкова М. **Знайдено помешкання Володимира Свідзінського у Кам’янці-Подільському** / М.Жуйкова // Проскурів. – 2003. – 8 серп.
- ♦ Ловець невидимого і неможливого // Слово Просвіти. – 2012. – № 23.
- ♦ Малюта І. **В дорозі до Свідзинського** / І.Малюта // Літературна Україна. – 2016. – 20 жовт. – С. 7, 15.
- ♦ Малюта І. **З іменем поета** / І.Малюта // Культура і життя. – 2016. – 25 листоп. – С. 22.
- ♦ Назаренко Є. **Подільські адреси Володимира Свідзінського** / Є.Назаренко // Проскурів. – 2001. – 19 жовт.
- ♦ Пастухова А.С. **Лірика В.Свідзинського кам’янець-подільського періоду творчості** / А.С.Пастухова // Матеріали ІХ-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Хмельницький, 1995. – С. 325-326.

Юрій СМОЛИЧ



Відомий український письменник, журналіст, публіцист, критик. Письменник часто називав себе подолянином. І не дарма. Народився Юрій Корнелійович Смолич 7 липня 1990 р. в Умані, у вчительській родині. Батько викладав фізику та математику у чоловічій гімназії. Дитячі та юнацькі роки його пройшли в Білій Церкві, Кам’янці-Подільському, Жмеринці.

У 1910-1912 роках разом із своїм братом Ігорем навчався у Кам'янець-Подільській гімназії, куди направили на роботу батька Корнелія Івановича. Далі навчався у Жмеринській чоловічій гімназії, були роки навчання у Київському комерційному інституті, проте юнацькі роки на Поділлі письменник згадував усе життя.

Під час буремних подій 1917-1921 років Ю.Смолич працював санітаром, лікпомом у загонах Червоного Хреста, актором у театрі ім. І.Франка. Пізніше був театральним критиком, рецензентом.

У 20-30 роки редагував журнали “Сільський театр”, “Червоний шлях”, “Літературний журнал”. Був в евакуації в Алма-Аті. З 1943 по 1950 рік редагував журнал “Україна”.

З 1944 року жив у Києві, працював на відповідальних посадах, був головою правління Спілки письменників України (1971-1973 рр.) і ніколи не полишав письменницького пера.

Перша збірка його оповідань “Кінець літа за базаром” вийшла у 1924 р., відтак майже кожного року з'являлися збірки нових його творів. Смолич став одним з основоположників фантастичної прози в українській літературі, поклавши початок цьому жанрові романом “Останній Ейджевуд” (1926 р.). Далі були романи “Півтори людини” (1927 р.), трилогія “Прекрасні катастрофи” та інші.

Подіям громадянської війни в Україні присвячені романи “Світанок над морем” (1956 р.) та дилогія “Мир хатам, війна палацам” (1958 р.), “Реве та стогне Дніпр широкий” (1960 р.).

До подій Другої світової війни письменник звертається в романах “Вони не пройшли” (1946 р.), “Ми разом були в бою” та інших.

У творах “Дитинство” “Наші тайни”, “Вісімнадцятилітні”, які він написав ще у 30-ті роки і які відносять до так званого автобіографічного жанру, письменник змалював немало осіб і подій, що відбувалися в ті роки в Кам'янці-Подільському, де Юрко, син учителя Корнелія Івановича, безпосередньо і є сам Юрій Смолич. Описуючи своє дитинство, Ю.Смолич розповів і про наш край, і про події, що відбувалися на Поділлі в передреволюційний час.

У повісті “Дитинство” є гарний опис Кам'янця-Подільського: “Бульвар був величезний. Він розлягався і праворуч, і ліворуч над урвищем, над глибочезним проваллям – і

на дні ущелини бігла гірська річка, тісним зашморгом обтікаючи високий і неприступний острів.

Дахи, кам'яниці, церковні бані, костьольні вежі і поміж них білий мінарет – тісно купчилися на кам'яній брилі острова. То був центр. Зруйновані башти й покриті деревною турецькою фортеці ще оточували будівлі і вузькі проїзди старого міста – неправдоподібні та ілюзорні, немов декорація. І видубні фортечних мурів дивилися сюди через провалля ущелини покинуто і сумно, немов з самого бузкового вранішнього неба”.

Не лише в художніх, а й у публіцистичних творах, як “Розповіді про неспокій”, “Розповідь про неспокій триває”, “Розповіді про неспокій немає кінця” знаходимо теплі згадки про Поділля.

Так, наприклад, розповідаючи про свої зустрічі з поетом Володимиром Свідзінським, Юрій Смолич пише: “Знайомство з побутом українського села прийшло до мене теж на Поділлі... Старовинна фортеця в Кам'янці, руїни древнього палацу у Меджибожі, Кармалюкові Копичинці за Северинівкою, Літин та Летичів часів Коліївщини, гайдамацький ліс за Шаргородом, “намовна дзвіниця” в Джурині над Дністром – із згадок про ці пам'ятки старовини, власне, і почалися наші з Володимиром Юхимовичем розмови”. Ці рядки спогадів написані письменником у 1971 році, за чотири роки до смерті.

Отже, через все життя проніс Юрій Смолич пам'ять про місця, пов'язані з його дитинством та юністю. За успіхи на літературній ниві та громадську діяльність Юрій Смолич став лауреатом багатьох міжнародних, республіканських та всесоюзних нагород, нагороджений багатьма відзнаками.

Помер Ю.Смолич у 1976 р., похований на Байковому кладовищі в Києві.

Прочитайте про Ю.К.Смолича:

♦ **Смолич Юрій Корнелійович** // Українська Радянська Енциклопедія. Т. 10. – Київ, 1983. – С. 278.

♦ **Юрій Смолич** (1900-1976) // Історія української літератури. Т. 2. – Київ, 1988. – С. 479-489.

♦ **Юрій Смолич** // Письменники Радянської України : довідник. – Київ, 1976. – С. 322.

* * *

♦ **Єсюнін С. Брати Смоличі у Кам'янці-Подільському** : серед видатних людей, чиє життя пов'язане з Поділлям, були брати Смоличі / С.Єсюнін // Газета Поділля. – 2012. – 19 квіт.

♦ **Сваричевський А. Книги, на яких ми зростали** : минає 110 років від дня народження Ю.К.Смолича / А.Сваричевський // Подільські вісті. – 2010. – 2 лип.

Михайло СТАРИЦЬКИЙ



Поет, перекладач, прозаїк, видатний драматург, один із організаторів українського театру і видавничої справи в Україні.

Життя його тісно пов'язане з Поділлям. Народився Михайло Старицький 2 грудня 1840 р. в селі Кліщинці Золотоніського повіту Полтавської губернії (тепер Чорнобаївського району Черкаської області) у дворянській родині. Коли хлопчикові йшов п'ятий рік – помер батько, а невдовзі не стало і матері.

Дитячі роки його пройшли у сім'ї родича по матері Віталія Лисенка – батька майбутнього композитора Миколи Лисенка. Ще будучи студентом, одружився із сестрою Миколи Софією Віталіївною.

У 1864 р. Михайло закінчив Київський університет (вчився на фізико-математичному, а згодом на юридичному факультетах) і постійно жив у Києві, проте у 1869-1882 роках щороку подовгу жив на Поділлі. Сюди він приїздив у справах: то купував маєтки для проживання, то продавав їх через борги. Наприклад, з вересня 1879 р. понад 3 місяці Старицький із дружиною перебував у Кам'янці-Подільському.

Щовесни з родиною Старицький приїжджав у подільське село. У Кінці серпня сім'я поверталася до Києва, а сам Михайло

Петрович затримувався тут до листопада. Подільська природа, працюючі та привітні люди надихали його на творчість. У селі Садовому Старицький створив прекрасні інтимні і пейзажні вірші, серед них таку перлину, як “Виклик” (“Ніч яка, Господи! Місячно, зоряно”). Цей вірш, покладений на музику Миколою Лисенком, став воістину народною піснею. У віршах “Нема правди”, “Останні сили дарма трачу” – болючі слова правди про важку долю простих подолан.

У 1880-1881 роках, мешкаючи в селі Карпівці (неподалік тодішнього Проскурова, нині Хмельницького), Старицький написав кілька нарисів. Під псевдонімом “Карпівець” та “Подоланин” вони були надруковані у київських газетах “Зоря” і “Труд”. Найгостріша з публікацій “Остроумие урядника”. Саме на Поділлі Старицький переклав на українську мову сербські народні думи, трагедію Шекспіра “Гамлет”. У 1880 р. він написав чудове лібрето п’ятиактної опери “Тарас Бульба”.

У 1882 р. Старицький продав маєток і вже більше не приїжджав на Поділля.

Як всебічно освічена і обдарована людина, М.Старицький заявив про себе в різних сферах українського культурного життя. З 1883 р. разом з М.Кропивницьким він очолив першу українську професійну театральну труп, до якої ввійшли такі талановиті актори, як М.Садовський, М.Заньковецька. У 1885-1891 роках театр виділився із цієї трупи. Це був початок справді народного реалістичного театру. Старицький вклав у його становлення великі власні кошти, виручені від продажу маєтку.

Багатогранність його громадсько-культурної діяльності значною мірою зумовлена різнобічністю його творчого обдаровання, яке найбільш яскраво розквітло на літературній ниві.

Молодий український театр постійно відчував репертуарний голод, тому М.Старицький написав у цей час ряд оригінальних творів: драми “Не судилось” (1881), “У темряві” (1893), “Ой, не ходи, Грицю” (1892), “Талан” (1893), історичні п’єси “Богдан Хмельницький” (1887), “Маруся Богуславка” (1897), “Оборона Буші” (1898). Дії багатьох п’єс були пов’язані з історією українського народу, з селом. Наприклад, дія п’єси “Оборона

Буші” відбувається на Поділлі в XVII столітті, коли український народ повстав проти польського поневолення.

Як керівник театру, М.Старицький писав не тільки цікаві п'єси, а й розробив чимало інсценізацій прозових творів. Зокрема, розробив інсценізації творів Миколи Гоголя (серед них повість “Тарас Бульба”).

В основу драми “Циганка Аза” драматург поклав повість польського письменника І.Крашевського “Хата за селом”. І.Крашевський довгі роки жив у селі Киселі Старокостянтинівського повіту і дія його повісті відбувається в подільському селі.

В багатьох своїх повістях М.Старицький писав, що події відбуваються на Поділлі. У повісті “Заклятий скарб” (“Подільська легенда”) з перших слів письменник пише: “Недалеко від Кам'янця, за теперішнім селом Устям, Дністро повертає круто на південь... Лівий берег, підточений хвилею, рябить чорними ямами, печерами, між якими зієє одна страшенною пащею, а зверху він навис над водою і загрожує роздавити кожного своїм тяжелезним огруддям”.

Згодом під керівництвом М.Старицького трупя виросла, здобула славу. Вистави ставились на високому професійному рівні. Після успішних гастролей містами України, власті заборонили українській трупі виступати в межах Київської губернії. Проте, популярність театру Старицького швидко зростає. Театр гастролює у 1886-1887 роках в Москві, Петербурзі, а далі – у Варшаві, Вільнюсі, Мінську, Тбілісі та інших містах.

Вкрай напружена та виснажлива праця підірвала здоров'я митця, тому у 1893 р. він залишає трупя і цілком віддається літературній творчості. Пише цілий ряд оригінальних поетичних, драматичних та прозових творів. Серед творів цього періоду п'єси “Маруся Богуславка”, “Оборона Буші”, “Остання ніч”, романи “Перед бурей”, “Буря”, “Последние орлы”, “Разбойник Кармелюк”, повісті “Безбатченко”, “Облога Буші”, “Заклятий скарб” та інші.

М.Старицький був одним із організаторів Всеросійського театрального товариства, а в 1897 р. за його участю відбувся

Перший всеросійський з'їзд діячів сцени.

У Києві Старицький очолює літературно-артистичне товариство, продовжує літературну та видавничу діяльність. У 1903 р., незважаючи на тяжку недугу, він почав готувати видання альманаху “Нова рада”, але здійснити цей задум йому не вдалося. Альманах побачив світ уже після його смерті.

Помер М.Старицький 27 квітня 1904 р. в Києві. Навіть перед смертю Михайло Петрович продовжував працювати, писав свою останню поезію “Морітурі”. Рядки із цього твору “Нехай Україна у щасті буя, у тім нагорода і втіха моя” викарбувані на його надгробку на Байковому кладовищі.

Українці свято шанують творчість та пам'ять про великого письменника та драматурга М.Старицького. Постановки його творів з успіхом проходять на сценах театрів і сьогодні, поезія та проза включена до шкільних програм. Його багатогранна діяльність та плідна творчість високо шанується і в нас, на Поділлі. Ім'ям Михайла Старицького у 2009 р. названо Хмельницький обласний академічний музично-драматичний театр. Безмежна любов до людей, щире бажання бачити їх вільними та щасливими зробили його життя і творчість безсмертними.

Прочитайте про М.П.Старицького:

- ♦ Назаренко Є. **Поділля і Михайло Старицький** / Є.Назаренко // Подільські вісті. – 2008. – 21 листоп.
- ♦ Сваричевський А. **Він був благодійником і духовним батьком українського театру** : М.Старицькому – 170 років / А.Сваричевський // Подільські вісті. – 2010. – 23 груд.
- ♦ Сваричевський А. **Михайло Старицький і Поділля** / А.Сваричевський // Українець Поділля. – 2008. – № 1. – С. 8.

Леся УКРАЇНКА



“Красо України – Подолля”. Як часто ми повторюємо ці слова, пишаючись тим, що написані вони найвидатнішою українкою. Народилася Леся Українка (Лариса Петрівна Косач) 25 лютого 1871 р. в Звягелі (сьогодні Новоград-Волинський).

Ще змалечку Леся Українка не раз була в містах і селах Поділля. Як відомо, 1888 року 17-річна Леся Косач їздила лікуватися на південь України і враження від цієї вимушеної мандрівки відбито в циклі поезій “Подорож до моря”. У третьому його вірші “Красо України Подолля” поетеса з любов'ю малює образи розкішної подільської природи.

Проте зв'язки Лесі Українки з нашим краєм набагато глибші, хоч, на жаль, майже не досліджені в науковій і популярній літературі.

У стародавньому місті Полонному в 90-х роках ХІХ століття мешкав рідний брат батька Лесі Григорій Антонович Косач. В листах і архівних матеріалах Лесі Українки і взагалі Косачів є чимало згадок про Полонне і про перебування там сім'ї Косачів, в тому числі і Лесі. Весною 1893 р. з Колодяжного Леся писала М.П.Драгоманову: “Весна, хоч і поганенька, мене дуже поправила, а то зимою, як то звичайно, мені приходилось часто погано. Тепер я повернулась на літній устрій і вже думаю, куди б то насамперед поїхати. Хочу в кінці мая рушити з тіткою до Полонного, звідти одбігти до Звягля...”.

Після відвідин Полонного поетеса повідомляє свою матір 5.VI.1893 р.: “Люба мамочко! Сьогодні ми вже в Києві і все-таки ніякої згуби і ніякого трафунку лихого не сталося з нами. Так, дасть Бог, і до Гадячого заїдемо... У Полонному ми були тільки біля пам'ятника та в Новоселиці, а в Миропілля дядько одного дня збирався нас повезти, та коней не було. В Новоселиці дядько взяв у палаці картину, щоб Тося змалював, та ми вже за ту картину сварились і з Тосею, і з дядьком, бо де ж таки – вибрав вид кладовища, та ще вночі!...”.

Як і більшість листів Лесі, цей написаний невимушено й докладно, у вигляді живої розмови. З нього видно, що поетеса під час цієї поїздки була не тільки в Полонному, але й в навколишніх селах, зокрема в Новоселиці. В Новоселиці, в палаці княгині Гагаріної, як стверджують старожили, було багато різних картин, більшість яких створили місцеві художники з селян. Одну з картин, про що згадувала в листі Леся, Косачі взяли, щоб перемалювати.

Ще чекає свого дослідження питання зв'язків поетеси з учасниками революційних організацій “Кам'янець-Подільська народницька комуна” і “Подільська дружина”.

Про перебування геніальної поетеси в Славуті місцеві краєзнавці ведуть мову давно. Спонукали до цього рядки з її першого вірша циклу “Подорож до моря”:

Прощай, Волинь! Прощай рідний куточок!
Мене від тебе доленька жене,
Немов од дерева одірваний листок...
І мчить залізний велетень мене.
Передо мною килими чудові
Натура стеле – темні луги,
Славути красної бори соснові
І Случі рідної веселі береги...

Цей вірш написаний 17-річною поетесою у 1888 р., коли вона з батьком добиралася поїздом на лікування з Ковеля до Одеси. Вірш та інші документи засвідчують, що Леся Українка їхала через залізничну станцію Славута. За деякими свідченнями, пізніше у 1904 р. Леся Українка побувала тут разом із своїм чоловіком Климентом Квіткою – вони лікувалися у Славутському кумисолікувальному закладі.

Бувала Леся Українка із родиною і у Великій Гнійниці (тепер Поліське) Ізяславського району, коли гостювала у родині Кривинюків, адже її молодша сестра Ольга Косач вийшла заміж за Михайла Кривинюка – великого друга і побратима Лесі.

Померла Леся Українка влітку 1913 р. в Грузії, похована на Байковому кладовищі у Києві. Світлу пам'ять про видатну українську поетесу та родину Косачів-Драгоманових зберігають багато куточків Подільського краю та Волині. У місцях, де вона

бувала, споруджено пам'ятники, діють музеї, організовуються тижні Лесиної поезії, літературні вечори.

Прочитайте про Л.Українку:

- ◆ Гостинна Д. **Леся і Полонне, або “Вона була непохитна, як скеля, й трепетно-ніжна, ніби лілея...”** / Д.Гостинна // Подільські вісті. – 2006. – 24 лют.
- ◆ Ковальчук С. **Леся Українка і Славута** / С.Ковальчук // Майбуття. – 2003. – № 5-6.
- ◆ Магера М. **Леся Українка і наш край** / М.Магера // Рад. Поділля. – 1991. – 15 жовт.
- ◆ Сваричевський А. **Друг її ідей** / А.Сваричевський // Подільські вісті. – 2001. – 22 лют.
- ◆ Сваричевський А. **Зі співом на устах** / А.Сваричевський // Проскурів. – 2006. – 23 лют.
- ◆ Сваричевський А. **Тут нога її ступала...** / А.Сваричевський // Рад. Поділля. – 1991. – 23 лют.
- ◆ Сваричевський А. **Трагедія великого роду, або Чому Лесю Українку вилучали із шкільної програми** / А.Сваричевський // Проскурів. – 2001. – 16 лют.
- ◆ Тарасюк О. **Перший в Україні** / О.Тарасюк // Подільські вісті. – 2018. – 11 жовт.
- ◆ Тимощук О. **“Австрійський слід” у біографії Лесі Українки** / О.Тимощук // Подільські вісті. – 2013. – 28 трав.

Тарас ШЕВЧЕНКО



Народився Тарас Григорович Шевченко 9 березня 1814 р. в с. Моринці (сьогодні Черкаська область). Помер 10 березня 1861 р., похований на Чернечій горі у м. Каневі.

Ту подільську осінь 1846 р. Т.Шевченко буде згадувати пізніше на засланні, “в степу безкраїм за Уралом”, в далекому Орську. В його пам’яті спливатимуть маршрути колишніх подорожей по Україні, враження, зустрічі, знайомства,

мальовничі краєвиди. Все це відбилося в повістях, написаних російською мовою, які у великій мірі є автобіографічними.

21 вересня 1846 р. співробітник Київської тимчасової комісії по розбору древніх актів художник Тарас Шевченко отримав розпорядження генерал-губернатора Правобережної України Д.Г.Бібікова виїхати в різні місця Київської, Подільської та Волинської губерній для збору відомостей про історичні пам'ятки, могили, кургани, народні повір'я і перекази, пісні, пов'язані з ними, описи старожитностей, виявлення різних історичних документів та малювання древніх знаменитих храмів.

Одержавши свою місячну платню та розписавшись в книзі про отримання грошей, Т.Шевченко виїхав на Поділля. Він ще не був у цьому краї, але знав його багату, насичену подіями, історію. Подільська губернія була утворена у 1795 р. Вона включала нинішню Вінницьку, Хмельницьку та частину Тернопільської області. Центром було місто Кам'янець-Подільський.

Раніше на Поділлі побував добрий приятель поета – професор Київського університету Микола Костомаров, він же і міг запропонувати маршрут подорожі. До губернського міста Кам'янця-Подільського Шевченко виїхав не пізніше 30 вересня.

В повісті “Прогулка с удовольствием и не без морали” він згадує: “Нужно мне было съездить в Каменец-Подольский. Я и Трохима [слугу] взял с собой, а чтобы занять его чем-нибудь в дороге, я дал ему тетрадку и велел записывать все, что случится во время дороги, начиная с названия станций”.

Згадані в повісті населені пункти, а також поштовий дорожник 1846 року допомагають встановити маршрут: Київ – Віта Поштова – Васильків – Біла Церква – Сквиря – Липовець – Брацлав – Могилів-Подільський – Яришів – Курилівці – Летіївці – Сцибори – Рахновецька – Кам'янець-Подільський.

2 жовтня Т.Шевченко вже був на місці. Саме цим днем датується лист-розпорядження Подільського єпископа Арсенія про сприяння художникові у виконанні покладеного на нього доручення. А 3 жовтня викладач Подільської гімназії Петро Чуйкевич – знайомий поета, записав йому в альбом три народні пісні: “Пливе щука з Кременчука...”, “Зійшла зоря із вечора...”, “Ой, Кармалюче, по світу ходиш...”.

Враження від подорожі на Поділля найбільше відбилися в поемі “Варнак” та в однойменній повісті, написаних на засланні, де автор зустрічає свого героя, прототипом якого вважають Кармелюка.

У Кам’янці-Подільському Шевченко побув не більше тижня, виїхавши звідти по поштовому тракту Ярмолинці – Проскурів – Меджибіж – Летичів – Новокосятинів – Хмільник – Уланів – Бердичів – Кодня – Житомир. Над самим цим шляхом у Меджибожі і Летичеві стоять старовинні замки, які могли привернути увагу художника.

Під час тієї подорожі, коли за його висловом він з’їздив Поділля та Волинь “вздовж і впоперек”, Шевченко виконав 4 малюнки Почаївської Свято-Успенської лаври. Тут же на Поділлі він намалював будівлю синагоги.

З любов’ю у повісті “Варнак” описано природу Поділля, картини побуту подолян та народні традиції. “Кімната була розділена на дві половини вузькою довгою пічкою замість перегородки. А пічка прикрашена ліпними арабесками домашнього малярства. Такі можна бачити на Волині та Поділлі”.

“Сиджу, бувало собі і люблюсь на прозорий невеликий ставок, увінчаний зеленим очеретом і греблею, обсадженою в два ряди старими вербами, що опустили свої віти в прозору воду. А нижче греблі старий, як і її господар, млин”.

Треба зважити на те, що тоді в художника не було досить часу на малювання, і він збирався повернутись на Поділля влітку наступного року. Про це, зокрема, дізнаємося з листа Петра Чуйкевича до Миколи Костомарова від 18 квітня 1847 р.

“Чи повернувся Шевченко, і чи буде він літом в Кам’янці? Коли цей лист прийшов до Києва, то адресат і сам поет вже були в Петербурзі. В казематі III відділу.

На жаль, кам’янецький науково-етнографічний доробок молодого художника та дослідника Тараса Григоровича Шевченка не дійшов до нас. Очевидно, всі записи, замальовки, відомості були вилучені під час арешту Шевченка як учасника Кирило-Мефодіївського товариства. Отож, наукова спадщина

дослідника старожитностей Поділля залишилась поглинутою драматичними подіями його життя.

Торкаючись теми “Шевченко і Поділля” не можна не згадати про те, як на Поділлі шанували пам'ять поета. В 1914 р. подоляни брали активну участь у збиранні коштів на спорудження першого пам'ятника Т.Шевченку. У 1911 р. в Кам'янці-Подільському було видано листівку “На спомин 50-х роковин від смерті Тараса Шевченка”.

Сучасна Хмельниччина завжди шанує і звеличує пам'ять про Тараса Шевченка. У Хмельницькому, Кам'янці-Подільському та районних центрах йому споруджено пам'ятники, відбуваються Шевченківські свята, конференції, засновано обласну премію ім. Т.Г.Шевченка, його ім'я носить Хмельницька обласна бібліотека для дітей.

Прочитайте про Т.Г.Шевченка:

- ◆ Бендюг В. **У яку погоду Шевченко блукав Поділлям** / В.Бендюг // Проскурів. – 2006. – 25 трав., 15 черв.
- ◆ Бендюг В. **Таємнича кома з Кобзарєвого “Варнака”** / В.Бендюг // Літерат. Україна. – 2010. – 20 трав.
- ◆ Відоменко О.А. **Такий суперечливий “Заповіт”** / О.А.Відоменко // Подільський кур'єр. – 2007. – № 8.
- ◆ Гнатюк В. **Тарас Шевченко на Поділлі** / В.Гнатюк // Подільські вісті. – 2011. – 6 груд.
- ◆ Гостинна Д. **Він тут ходив. Шапки з голів!** : до 170-річчя перебування Т.Г.Шевченка на Поділлі / Д.Гостинна // Подільські вісті. – 2016. – 24 листоп.
- ◆ Гуреїв Ю. **“Ой, на горі та й жєнці жнуть!”** : на Поділлі Т.Шевченко записав багато пісєнь / Ю.Гуреїв // Є Поділля. – 2007. – 22 лют.
- ◆ Жужа К. **Тарас Шевченко і Поділля** : дослідники висувають дві версії мандрівки Кобзаря під час експедиції Поділлям та Волиню / К.Жужа // Всім. – 2008. – 12 берез.
- ◆ Магєра М.Н. **Кам'янецькими стежками** : повість / М.Н. Магєра. – Хмельницький : Облполіграфвидав, 1989. – 158 с.

- ♦ **Макаренко П. Поліськими трактами Шевченко ходив / П.Макаренко // Подільський кур'єр. – 2007. – № 40.**
- ♦ **Маншина А. Тарас Шевченко і Поділля / А.Маншина // Укр. літ. в загальноосв. школі. – 2013. – № 6. – С. 12-13.**
- ♦ **Назаренко Є. Відрядження Шевченка в Кам'янець, Житомир і Почаїв за документами / Є.Назаренко // Подільські вісті. – 2006. – 15 груд.**
- ♦ **Назаренко Є. Зустрічі Шевченка з подолянами на засланні / Є.Назаренко // Моя газета. – 2004. – № 11.**
- ♦ **Назаренко Є. Поділля і подоляни в перших виданнях “Кобзаря” / Є.Назаренко // Є! – 2003. – № 47.**
- ♦ **Назаренко Є. Чи малював Шевченко у місті над Смотричем / Є.Назаренко // Є! – 2003. – 21 серп.**
- ♦ **Назаренко Є. Шевченко в Кам'янці-Подільському / Є.Назаренко // Моя газета. – 2003. – № 44.**
- ♦ **Сваричевський А. Земля, яку сховає Тарас : Т.Г.Шевченко на Поділлі / А.Сваричевський // Педагог. вісник. – 2000. – № 2. – С. 4-6.**
- ♦ **Ходаківська Л. Подільськими дорогами Тараса Шевченка / Л.Ходаківська // Дивослово. – 2014. – № 7-8. – С. 34-38.**
- ♦ **Шевченко йде дорогами доби. Великий Кобзар на Подільській землі: крізь час і простір : збірник нарисів / упоряд.: В.Горбатюк, І.Гончарук. – Кам'янець-Подільський : Рута, 2014. – 175 с.**